

Türkiye, milyarlarca dolarlık ihracat imkanını değerlendiremiyor

Türkiye'de, AB ülkelerinin tamamı kadar coğrafi işaret alabilecek ürün var. Fransa, İtalya, İspanya... Daha birçok ülke bu ürünlerden milyarlarca euro gelir sağlıyor. Türkiye 18 yıldır yasaını bile çıkaramadı. AB nezdinde şimdiye kadar sadece 1 ürün tescil alabildi.

İBRAHİM EKİNCİ

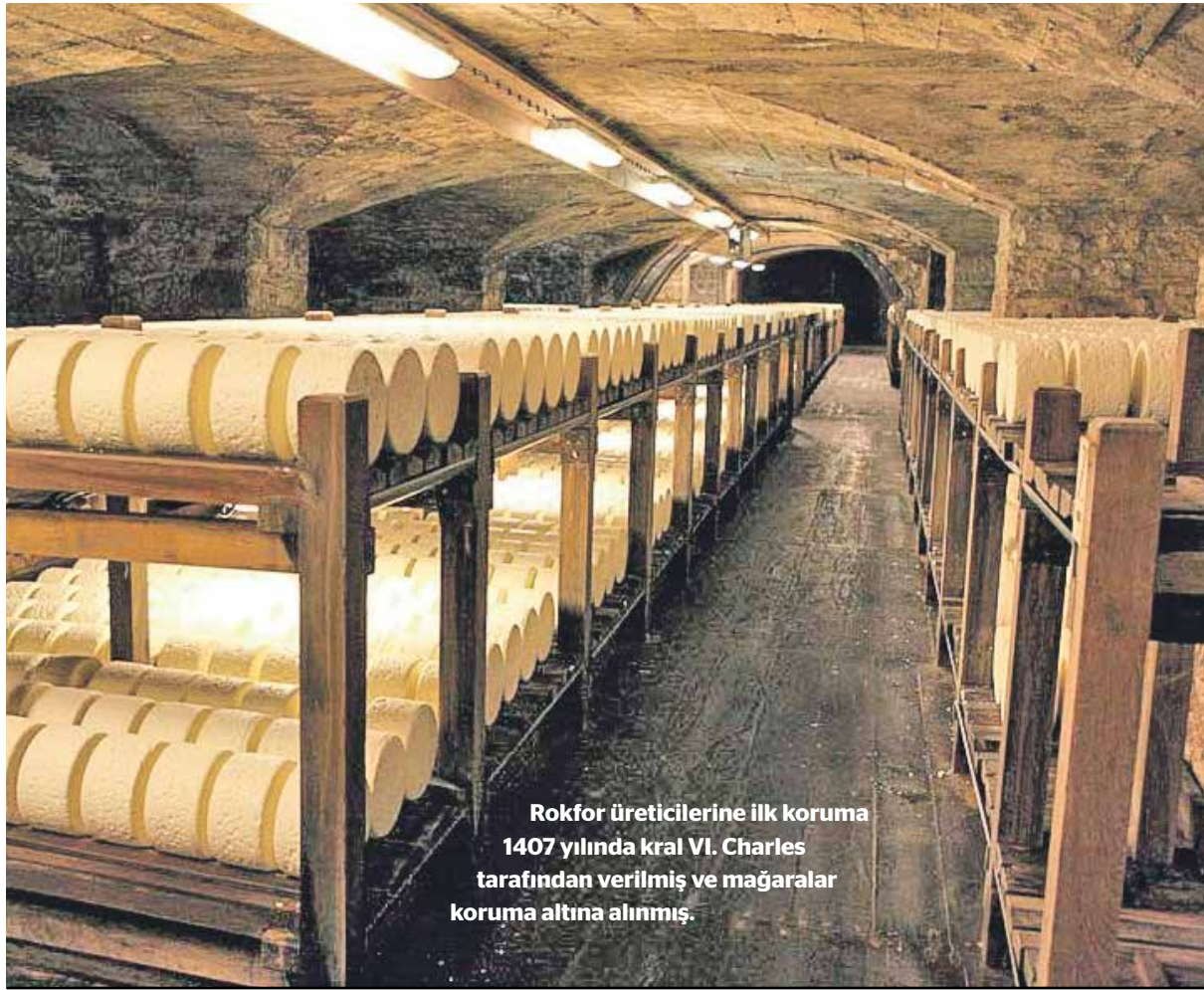
Çin'de bir şeftali cinsinin fiyatı 1.5 yuan'dan 4.0 yuan'a çıkmış. Fransız Comte peyniri diğerlerinden % 57 daha yüksek fiyata satılıyor, satışları düzenli artıyor. Cezayir'in Deglet Nour Hurması'nın ihracatı artıyor. Kilo fiyatı diğer hurmalara göre 1 dolar daha yüksek. Yunanistan'ın Corinth üzümünün kilo fiyatı 2007'de 0.45 euroydu, 2012'de 1.45 euroya çıktı! Yani 3 kat arttı. Fransa'da menşe adı tescilli (PDO'lu) peynirlerin fiyatı diğerlerinden 4 euroya kadar pahalı satılıyor. 90 bin işletme PDO'lu şarap üzümü üretiyor, üçte biri ihraç ediyor, 7 milyar euro gelir sağlıyor. Fransa'nın tanınmış ihraç ürünlerinden Rokfor, 10 bin kişiye istihdam sağlıyor, % 20'si ihraç ediliyor. Bir den bir bu ürünlerin fiyatları artacak. Malatya kayısının sadece 3 dolara satıldığını gördüm, üzüldüm. AB'den Cİ alınsa 6 - 10 dolara satılır" dedi.

Cİ'li yöresel ürünlerden yıllık 54.3 milyar euro gelir sağlanıyor. 15 milyar eurodan fazla ihracat yapıyor. Yunanistan 620 milyon euro'luk Cİ ürün ihraç ediyor. Potansiyeli Türkiye'nin 10'da 1'i bile değil!

Kayıp 6 dolara satılabilir
Cİ tescilli olmuş bir ürün, bilinçli ve harcama kapasitesi olan tüketici için "bu ürün kaliteli ve güvenilir, sağlıklıdır, özeldir, özel bir tatır, yöreseldir" taahhüdü anlamına geliyor. Ürünün fiyatını ve ihracatını zıplatan asıl faktör uluslararası kuruluşlardan, örneğin AB'den alınmış tesciller. Prof. Tekelioğlu'na göre, Türkiye bu alanda çok şey kaybediyor. "İhracat potansiyeli yüksek 20-30 ürün belirleyip AB ile müzakereleri başlatmalı. Birden bire bu ürünlerin fiyatları artacak. Malatya kayısının sadece 3 dolara satıldığını gördüm, üzüldüm. AB'den Cİ alınsa 6 - 10 dolara satılır" dedi.

"Fransız mucizesi"

Cİ'nin tek yararı fiyat ve ihracat artışı değil. Kırsal kalkınma için de önemli. Birçok uzmana göre 'menşe işareti' sürdürülebilir kalkınmanın temel araçlarından biri. Fransız Comte peyniri üretildiği dağlık alanlarda kırsal işgücünü destekleyen, gençlerin istihdamını sağlayan gerçek bir başarı öyküsü olarak gösteriliyor.

Rokfor üreticilerine ilk koruma 1407 yılında kral VI. Charles tarafından verilmiş ve mağazalar koruma altına alınmış.

Fransa ve İtalya çok başarılı, milyarlar kazanıyorlar

Fransa, bu konuda önder ülke sayılıyor. Yasaları AB yasalarının esin kaynağı. Bu işle "Köken Adlandırılması ve Kalite Ulusal Enstitüsü" (İNAO) uğraşüyor ve Fransız mucizesinin altında yatan enstitü olarak gösteriliyor. Fransa'nın 8 bölgesinde, 24 ofisinde sadece bu işle uğraşan 260 kişi çalışıyor. Bu ülkede Cİ'li yöresel ürünler gıda harcamalarının % 20'sini alıyor ve yüksek büyüme oranı (% 5-10) ile dikkati çekiyor. Fransa'da 'Köken Adı Koruması' ulusal varlıkların korunması olarak anlaşıyor. Korunan 43 peynir

arasındaki Comte peyniri 13. yüzyıldan beri biliniyor. Zincirdeki 2 bin 750 süt üreticisi ve 160 mandıra her sene ortalama 50 bin ton üretim yapıyor. Fransız yasalarıncı menşe adı korunan ve üretimi denetlenen rokfor peyniri, Fransa'da 1070 yılından beri korunuyor. Halen bu ülkede 451'i şarap, 212'si tarım ve gıda ürünleri olmak üzere toplam 663 ürün Cİ koruması altında. İtalya'da Cİ tescilli için başvuran kuruluşların başını konsorsiyumlar çekiyor (%76), onları dernek (%14)

ve kooperatifler (%6) izliyor. Ünlü İtalyan peyniri Parmigiano Reggiano'yu Consorzio del Formaggio Parmigiano-Reggiano koruyor. Bu kuruluş köken adının korunması için 1934'te kurulmuş. Aynı zamanda tedarik zincirinin ve pazarın aktif bir aktörü. Tüm mandıralar konsorsiyumun üyesi. İtalya'da Cİ işaretili ürünlerden sağlanan ciro 12 milyar euro'yu aşiyor. Sadece parmesan peynirinin yıllık cirosu 1.5 milyar euroya, Cİ'li ürünlerin üretiminde çalışanların sayısı ise 200 bine ulaşıyor.

almış ürünlerimizin sahtelerine sıklıkla rastlanılmasına neden olmaktadır. Özvarlığımızın korunması, komşu ülkelerin sahip çıkma girişimleri nedeniyle önem kazanmıştır. AB ile açılan görüşmeler geçimlidir. Gürcistan ve Moldova, AB ile Cİ'lerinin karşılıklı korunması konusunda müzakereleri tamamladılar."

+

Peki neden Türkiye, Türkiye Patent Enstitüsü'nün (TPE) tespitlerine göre Cİ alabilecek 2 binden fazla ürüne sahipken, şimdiye kadar sadece 1 üründe (Antep Baklavası!) AB'den Cİ alabildi? Neden, Avrupa'nın tamamı kadar bir potansiyele sahip olduğu halde, Cİ'den ne ürün yöreleri, ne Türkiye kayda değer bir ihracat geliri sağlıyor? 15 yıldır bu konuda çalışan, birçok uluslararası seminer ve yayınların gerçekleşmesini sağlayan 'Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı'nın (YÜCİTA) Başkanı Prof. Tekelioğlu'nun cevabı şöyle:

"Çünkü Devlet görevini yapmıyor. Finike portakalı için yöresel kurumların başvurusu kolay mı? Devletin yapması lazım! TPE anketine göre Cİ alabilecek 2 bin 500 ürün var. Çok önemli potansiyel. 1995'te çıkarılan 'Coğrafi İşaretlerin Korunmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'ye göre, Türkiye'de her türlü ürün Cİ alabiliyor. AB'de sadece tarım ve gıda ürünleri alabiliyor. Buna göre bin 500'ün üzerinde tarım ve gıda ürünümüz tescil alabilir. AB'de 28 ülkenin Cİ tescilli ürün sayısı bin 226. Bizde 178 ulusal tescil var, 227'si bekliyor. Bu çok önemli ve ciddi bir konu. TPE iyi niyetine rağmen korkunç iş yükü altında. Cİ için özel bölümü yok. Markalar dairesindeki 3 - 4 uzman uğraşıyor. Çok yetersiz. Ulusal düzeyde Cİ yönetişimi iyi yürütülemiyor. Fransız mucizesinin yaratıcısı olan ve 1945'te kurulan enstitüde (İNAO) 260 kişi çalışıyor."

Tekelioğlu: 19 yıldır yatıyoruz, bir yasa çıkaramadık

Türkiye neler yapabilir bu konuda?

Bizde tesciller 555 sayılı KHK'ya göre. Ülke içinde geçerlidir. AB'den tescil almak isteyen oraya başvuracak. Şimdiye kadar 4 ürün başvurdu. Antep Baklavası 4 yıl bekledi, 2013'te tescil aldı. Diğer 3 ürün (Aydın İnciri, Afyon pastırması ve sucuğu) bekliyor. Baklava için de Antep Sanayi Odası başvurdu. Türkiye 19 yıldır kendi içinde tescil vermekten öteye gidemedi. Geçen sene Fransa'da bir toplantıda AB temsilcileriyle tartıştım: 'Niye ürünlerimizi bekletiyorsunuz?' dedim. 'Çözümü son derecede basit. İlgili bakanınız, AB komiserine bir mektup yazacak, işaretlerin karşılıklı tanınması için müzakere istiyoruz' diyecek, o kadar. Biz bunu Gürcistan ve Moldavya ile yaptık. Müzakereler sadece 1.5 yıl sürdü' dediler. Çok heyecanlandım. Dönüşte hemen bakanlıkla temas kurdum. İlgili bakandan 2 ay uğraşmama rağmen 10 dakikalık bir randevu alamadım. Ne acıdır ki Türk kamuoyunda bu konuyu medyada yer alan 'Türk lokumu Rumların oldu', 'Sucuk, işkembe ve rakıya Bulgar kancası' gibi haberler üzerine konuşuluyor. Tepkiler saman alevi gibi. Bu konuda ne yazık ki Fas kadar olamadık...

Mevzuat açısından yapılacak nedir?

Mevzuatımız eksik. Bizdeki KHK, AB'nin 2081/1992 tüzüğünden uyarlanmıştır. 2006'da bu tüzüğün yenisi çıktı. Üçüncü ülkelerin AB'den Cİ almalarına kolaylık getirildi. 555 KHK'da 'geleneksel ürün adı koruması' yok. Cİ alan ürünlerimizin % 30'u yemekler. Bunlara mahreç işareti veriyoruz, AB'de bunlar geleneksel ürün adı korumasından yararlanıyor. 2008'de AB'nin yeni tüzüklerinden yararlanılarak yeni bir kanun tasarısı hazırlandı, parlamentoya sunuldu. Ne yazık ki yasalama ve 2009 seçimleri nedeniyle kadük oldu. Tarihi bir fırsatı kaçırdık. Düşünebiliyor musunuz halen temel yasamız bile yok! Üstelik AB, 2012'de yeni bir tüzük daha çıkardı. Temel yasanın ivedilikle çıkarılması gerekiyor. Kurumsal yapılanma şart. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı bir Türkiye Coğrafi İşaretler Enstitüsü'nün kurulması kaçınılmaz. Yıllardır ısrarla söylüyorum. Aksi halde TPE bünyesinde bir "Coğrafi İşaretler Dairesi" ivedilikle kurulmalı.

Cİ neye yarar, ekonomik sosyal faydası nedir?

Cİ alan ürünün fiyatı artar çünkü benzerlerine göre çok özel, kaliteli ve güvenilir bir üründür. Çin'de Pinggu şeftalisinin fiyatı Cİ olmasıyla 1.5 yuan'dan 4 yuan'a çıktı! Cİ artık küresel bir olgu. Gıda krizleri nedeniyle de bu ürünlere

talep artıyor. Dünyada 10 bin Cİ tescilli var. Bir fikri mülkiyet hakkı ve resmi bir kalite işareti olan Cİ, ürünü taktiklerine karşı korur. Özgün nitelikleri konusunda tüketicileri bilgilendirir, niş pazarlara ulaşmada önemli rol oynar. İstihdam ve katma değer yaratır. Kırsal nüfusu yerinde tutar, göçü engeller. Tarımsal üretimin çeşitliliğini teşvik eder ve özgün ve sağlıklı ürünlerin gelişmesini sağlarlar. Bu yönleriyle gerçek bir kırsal kalkınma aracıdır. Öz varlıklarının korunması, gelecek kuşaklara bırakılmasında da temel araçtır. İyi işleyen bir Cİ sistemi ülkemize çok büyük katkı yapar.

Menşe ve mahreç farkı nedir?

Menşe adı koruması'nda (Protected Designation of Origin / PDO) ürünün üretim, işleme ve hazırlama süreçlerinin tamamının coğrafi alanında gerçekleşmesi gerekir. Rokfor peyniri, Antep fıstığı, Ezine peyniri gibi. Dolayısıyla ürün ün kazandıkça yöresinin kazancı artar. Mahreç işareti (Protected Geographical Indication / PGI) ürünün üretim, işleme ve hazırlama aşamalarından az biri kendi coğrafi alanında gerçekleşmelidir. Mersin cezeryesi, Çorum leblebisi, Antep baklavası gibi. Bu ürünlerin üretim koşullarına uyulması koşuluyla başka yerde de yapılması mümkündür. Ama yine üretim aşamalarından birinin kendi coğrafyasında gerçekleşmiş olması şartı var. Yani işaret aldığı yere kazandırıyor. Feta peyniri sadece Yunanistan'da, Lesbos ilinde üretilebilir. Daha önce Fransa, Almanya ve Danimarka'da da üretiliyordu. Bu ülkeler jenerik isim olarak kabul ediyordu. Jenerik isimde koruma yok. Bu devletlere karşı Avrupa Adalet Divanı'na defalarca başvuran Yunanistan davayı kazandı. Artık sadece Yunanistan'da üretilen Feta, bu adı taşıyabilecek.

Cİ'de denetim nasıl oluyor?

Ezine peynirine Cİ aldın mı, köken adının korunmasını sağlayacaksınız. Nerde taktit ediliyor? Takipçisi olacak, davacı olacak. Rokfor peynirinin dünyaya yayılmış 50 avukatı var! Tescil alan kurum üreticiye teknik bilgi ve hizmet sağlayacak. Üretimin tescil belgesindeki şartlara uygun olmasını sağlayacak. Reklam ve promosyon yapacak. Bütün bunlar bilinmiyor. Burdur'un ceviz ezmesi Cİ'li, tescil belgesinde üretim şekli ayrıntılı yer alıyor: 1 kg şeker, 800 gr irmik, 600 gr ceviz kullanılacak, cevizin 300 gramı dövülecek, diğeri ince olacak, Burdur cevizli olacak diyor. Gidiyorum Burdur'a, 10 - 15 üretici var, her birinin ürünü farklı! Tescil

alan kuruluş denetim yapmıyor, yaptırıyor. Denetim yaşamsal önemde. Birinci aşama öz denetim, üreticinin kendisini denetlemesi. Tescil koşullarına uygun üretecek. İkinci aşama, tescil alan kuruluşun denetimi. Bu kuruluş denetim komisyonu aracılığıyla denetler. Üçüncüsü dış denetim. Bu denetimi AB (EN 45 011) normlarına göre akredite olmuş, donanımlı bağımsız kuruluşlar yapar. Bütün bu denetim süreçlerinin tepesinde de Cİ tescilini veren kuruluşun (TPE) denetimi yer alır. Türkiye'de Cİ'in dış denetimi için bir yapılanma yok. Bu izah edilebilir gibi değil, 19 yıldır da kurulamadı. Fransa'da 37 denetim kuruluşu var. 43 peynirin denetimini 9 ayrı kuruluş yapıyor. Ülkemizde inanılmaz bir devlet duyarsızlığı var. Kararnamenin çıkışından tam 19 yıl sonra, geçtiğimiz günlerde 'Ulusal Coğrafi İşaret Strateji Belgesi' hazırlığı başlatılıyor.

Sivil inisiyatifler neler yapıyor?

Kamu kesimindeki ataletle karşın, sivil inisiyatifler umut verici. Bunların başında Antalya Ticaret Borsası geliyor. TOBB desteğiyle her yıl Yöresel Ürünler Fuarı düzenliyor. YÜCİTA olarak katkı sağlıyoruz. Metro Toptancı Market "Yöresine Özgü Lezzetle Coğrafi İşaretler Ürünler Metro'da" isimli projesiyle çaba harcıyor. 50'ye yakın Cİ'li ürünü raflarına taşıyacaklar. Finike portakalı ve Taşköprü sarımsağı ile başladılar. Taşköprü sarımsağı gibi dünyanın en kaliteli ürününe sahip Türkiye, Çin'den sarımsak ithal ediyor! Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi 2002-2012 arasında ulusal ve uluslararası etkinlik yaptı, çok sayıda araştırma, seminer ve yayın gerçekleştirdi. Bu alanda faaliyet gösteren tek kuruluşumuz. Fransa Montpellier Akdeniz Tarım Enstitüsü'yle Antalya'da gerçekleştirdiği üç seminerle konunun bilimsel boyutuna önemli katkılar sağladı. Büyük yankı uyandıran 'Antalya Deklerasyonu'nu hatırlatmak isterim.3. Uluslararası Coğrafi İşaretler Antalya Semineri sonucunda 15 Ekim 2012'de kurulan "Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı (YÜCİTA)" Cİ konusundaki sivil inisiyatifin önemli bir halkasını oluşturuyor. Değişik meslek ve kurum kaynaklı yaklaşık 40 kişiden oluşan ve başkanlığını yürüttüğüm bu dinamik araştırma ağı halen Aydın, Rize ve Erzincan olmak üzere üç çalıştay gerçekleştirdi. Sivil inisiyatifin son halkası Gaziantep Sanayi Odası gibi, AB'den Cİ almak için, Brüksel kapısını zorlayan kuruluşlarımız oluşturuyor. Aydın ve Afyon Ticaret Odaları ile Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nı kutluyorum.